

ПІДПРИЄМНИЦТВО У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 631.11:622

JEL Classification N 50

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Гавадзин Н.О., к.е.н.

Мельничук І.В., к.е.н.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Анотація: Актуальними питаннями сьогодення є збереження навколишнього природного середовища при задоволенні потреб суспільства в паливно-енергетичних ресурсах. Часткове вирішення даного питання можливе за рахунок оцінювання еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств. Для досягнення поставленої мети використано теоретичний і семантичний методи. В статті уточнено дефініцію еколого-економічний потенціал нафтогазовидобувного підприємства – це сукупність природних, техніко-технологічних, фінансових, інформаційних та інтелектуальних ресурсів, а також новітніх управлінських технологій, механізмів, методів та інструментів їх реалізації, які використовуються у процесі пошуків, розвідки і розробки нафтових і газових родовищ з метою економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності і соціально-економічного розвитку нафтогазовидобувного підприємства поряд зі зниженням його деструктивних впливів на довкілля. Охарактеризовано підготовчий, основний та заключний етапи оцінювання еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств. Зазначено процеси, які притаманні кожному етапу оцінювання. Визначено, що основними проблемами, які постають перед процесом оцінювання є: невідповідність методичних підходів оцінювання еколого-економічного потенціалу сучасним економічним умовам і існуючій статистичній базі; значна кількість соціальних, екологічних, інформаційних та інших показників важко піддаються кількісній оцінці. Основним принципом оцінювання є взаємодія в системі «господарство – соціум – навколишнє природне середовище». Запропоновано якісний та кількісний підходи для оцінки еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств. Якісний підхід передбачає виокремлення показників наявності та показників приросту. Кількісний підхід розмежує показники на економічний та екологічний блоки. Ця система показників характеризує взаємозв'язок екологічних і економічних процесів на нафтогазових підприємствах.

Ключові слова: еколого-економічний потенціал, оцінювання, проблеми, етапи, показники, нафтогазове підприємство.

FEATURES OF ASSESSMENT ECOLOGICAL AND ECONOMIC POTENTIAL FOR OIL AND GAS ENTERPRISES

Nataliya Gavadzyn, PhD in Economics

Ivanna Melnychuk, PhD in Economics

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Summary: Actuality matters today are to preserve the environment while meeting society's needs in energy resources. A partial solution to this problem is possible by evaluating environmental and economic potential of oil and gas companies. To achieve this goal the theoretical and applied semantic methods. The article refined the definition of ecological and economic potential oil and gas company - a combination of natural, technical, technological, financial, information and intellectual resources and advanced management technology, tools, methods and instruments for their implementation that are used in the process of prospecting, exploration and development of oil and gas fields for economic growth, competitiveness and socio-economic development of oil and gas company, along with a reduction in its destructive effects on the environment. Characterized preparatory, basic and final stages of evaluating environmental and economic potential of oil and gas companies. These processes inherent in each stage of evaluation. It is determined that the main problems facing the process of evaluation are: assessment of methodological approaches discrepancy ecological and economic potential of current economic conditions and existing statistical base; a significant number of social, environmental information and other indicators are difficult to quantify. The basic principle of evaluation of the interaction in the system "economy - society - environment." A qualitative and quantitative approach for evaluation of the ecological and economic potential of oil and gas companies. A qualitative approach involves isolating performance availability and performance increase. The quantitative approach shares indicators on the economic and environmental units. This system of indicators characterizing the relationship of environmental and economic processes in the oil and gas companies.

Keywords: ecological and economic potential, evaluation, problems, stages, indexes, oil and gas company.

Постановка проблеми. Управління природоохоронною діяльністю підприємств нафтогазового комплексу характеризується застарілими підходами до системи господарювання. На даний час, актуальним є перехід до управління на засадах концепції сталого розвитку. Збереження та відновлення навколишнього природного середовища має досягатись при паритеті задоволення суспільних потреб у паливно-енергетичних ресурсах, з одного боку, і раціональному природокористуванні, з іншого. Відтак, питання охорони навколишнього природного середовища у процесі видобування вуглеводнів знаходяться в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням еколого-економічного потенціалу присвячена значна кількість наукових праць: Асаул А.Н. [1], Бабина О.Е. [2], Волошина О.О.[3], Приходько М.М. [4], Голубець М.А. [5], Беляєва Г. Е. [6], Берлінг Р.З. [7], Никитин В.Н. [8], Макарецька Т.Д. [9], Степанюк Г.С. [10]. Однак, актуальними залишаються проблеми пошуку шляхів зменшення деструктивних впливів на довкілля нафтогазовидобувних підприємств, чому значною мірою можуть сприяти дослідження їх еколого-екологічного потенціалу.

Невирішені складові загальної проблеми. Необхідність вирішення питань щодо визначення ефективності видобування нафти і газу пов'язана і з появою якісно нових економічних практичних завдань. Тому, актуальним постало питання оцінки еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою написання даної статті є узагальнення та розвиток особливостей оцінювання еколого-економічного потенціалу нафтогазовидобувних підприємств в умовах екологізації нафтогазового виробництва. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність та уточнити дефініцію еколого-економічний потенціал нафтогазовидобувного підприємства; охарактеризувати основні етапи оцінювання еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств; запропонувати систему показників для оцінки еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств.

Для досягнення поставленої мети використано теоретичний і семантичний аналіз для дослідження, узагальнення та розвитку дефініції еколого-економічний потенціал підприємства. Логіко-історичний у дослідженні методичних підходів до оцінки його рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна сутність та природа понять потенціал, економічний потенціал, екологічний потенціал, еколого-економічний потенціал розглядалась у працях багатьох науковців.

Під економічним потенціалом щодо діяльності господарюючих суб'єктів економіки (комерційних організацій) розуміють засоби, ресурси, приховані та невикористані резерви, можливості та здібності господарюючого суб'єкта забезпечувати мету економічного зростання і соціально-економічного розвитку, що включає можливості підвищення рівня конкурентоспроможності і розвитку самої системи управління [1]. Його структурними складовими є: природний, трудовий, науковий, технічний, технологічний і інформаційний.

Щодо екологічного потенціалу підприємства, то Бабина О.Е. тлумачить його як сукупність техніко-технологічних, фінансових, інтелектуальних, споживчих ресурсів, а також механізмів та інструментів їх реалізації, які використовуються в процесі екологізації діяльності підприємства з метою мінімізації шкідливого впливу виробництва підприємства та його продукції на навколишнє середовище [2].

Під екологічним потенціалом підприємства Волошина О.О. пропонує розуміти сукупність засобів, можливостей і вмінь їх використовувати для досягнення цілей та мети еколого-орієнтованого розвитку [3].

Науковці, що досліджують питання управління охороною навколишнього природного середовища, визначають екологічний потенціал як здатність природно-територіального комплексу задовольняти потреби людини у всіх необхідних первинних засобах існування, а також у природних умовах трудової діяльності, відпочинку, духовного розвитку [4].

Голубець М. А. визначає екологічний потенціал, як сукупність речовинно-енергетичних ресурсів та властивостей екосистем, що забезпечують її максимально можливі структурно-функціональні параметри і корисні функції, котрі можуть бути використані людиною [5].

Беляєва Г. Е. визначає еколого-економічний потенціал як інтегровану сукупність потенційних можливостей забезпечення та підвищення прибутковості діяльності підприємства поряд зі зниженням техногенного впливу на навколишнє природне середовище. Кожна із складових еколого-економічного потенціалу розглядається як можливість підприємства покращити загальний фінансовий результат через зменшення витрат підприємства та підвищення інших доходів за рахунок переробки відходів та ресурсозбереження[6].

Р.З. Берлінг зазначає, що екологічний потенціал впливає практично на всі складові економічного потенціалу підприємства. Цей вплив проявляється внаслідок його дії на процеси відновлення і функціонування всіх видів ресурсних складових, якими володіє підприємство [7].

Отже, еколого-економічний потенціал нафтогазовидобувного підприємства – це сукупність природних, техніко-технологічних, фінансових, інформаційних та інтелектуальних ресурсів, а також новітніх управлінських технологій, механізмів, методів та інструментів їх реалізації, які використовуються у процесі пошуків, розвідки і розробки нафтових і газових родовищ з метою економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності і соціально-економічного розвитку нафтогазовидобувного підприємства поряд зі зниженням його деструктивних впливів на довкілля.

Важливим, в процесі управління еколого-економічним потенціалом нафтогазового підприємства є формування етапів його оцінювання. Весь процес оцінки еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств включає такі етапи: підготовчий, основний та заключний.

Підготовчий етап передбачає визначення мети, завдань, предмета і об'єкта оцінювання; розподіл роботи між виконавцями; визначення джерел інформації, системи показників, методів і прийомів; рекомендації з послідовності і періодичності оцінювання. Основними заходами для реалізації зазначеного є складання плану оцінки і графіка її проведення, а також розробка програми і всього інструментарію. Не менш важливим елементом підготовчого етапу є його інформаційне та матеріально-технічне забезпечення, що включає в себе визначення інформаційної бази оцінки, перевірку правильності даних, проведення монографічних та соціологічних обстежень.

Основний етап оцінювання еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств полягає в систематизації інформації, визначенні її достовірності, достатності й адекватності програмі та визначенням методам оцінки потенціалу. Для цього слід здійснити підбір, перевірку повноти і якості використовуваної інформації. Також, на цьому етапі визначають і оцінюють стан та ефективність еколого-економічного потенціалу, а саме: визначаються показники і групуються чинники впливу на величину еколого-економічного потенціалу; розглядаються резерви підвищення ефективності господарювання; здійснюється статистична обробка та узагальнення даних; виконується зіставлення показників; здійснюються аналітичні розрахунки.

Сутність заключного етапу полягає у вивченні й узагальненні (групуванні, підрахунку) резервів виробництва; доведення до відома зацікавлених осіб про результати оцінки, а також систематичний контроль за виконанням рішення. Для цього здійснюють складання висновків, доповідних записок про результати оцінювання еколого-економічного потенціалу; коригування методики (за необхідністю) та організації процесу оцінювання.

Перед тим, як перейти до системи показників оцінки еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств, доцільно визначити проблеми, які постають перед процесом оцінювання, а саме: невідповідність методичних підходів оцінювання еколого-економічного потенціалу сучасним економічним умовам і існуючій статистичній базі; значна кількість соціальних, інформаційних, екологічних та інших показників, які важко піддаються кількісній оцінці. При обґрунтуванні оціночної системи показників еколого-економічного потенціалу і вимог до екологічно орієнтованого та раціонального потоку інформації слід враховувати не тільки принципи ефективності функціонування підприємства, але й принципи, що дозволяють оцінити і врахувати у вартісному виразі екологічні і соціальні наслідки взаємодії в системі «господарство – соціум – навколишнє природне середовище» [8], тобто принципи екологізації економічної діяльності, серед яких можна виділити такі: соціальна важливість, попереджувальність, екологічність, принцип «відповідальності».

Оцінка екологічного потенціалу підприємства повинна включати наступні елементи: оцінку і аналіз стану навколишнього середовища і природоохоронної діяльності нафтогазового підприємства; техніко-економічний аналіз використання природних ресурсів; оцінку впливу на навколишнє середовище при техніко-економічному обґрунтуванні інвестицій і проектів будівництва [9].

Важливо відзначити, що еколого-економічний потенціал нафтогазового підприємства формується за рахунок таких джерел: дохідних джерел за рахунок економічних вигід у різних сферах господарської діяльності; зниження експлуатаційних витрат; зменшення сум екологічних штрафних санкцій; доходів від альтернативного вкладення додатково отриманих та зекономлених фінансових ресурсів; екстернальних ефектів у суміжних галузях; ефектів від зростання іміджу нафтогазовидобувного підприємства.

Отже, оцінка може здійснюватися за двома підходами: якісним та кількісним. Якісний підхід до оцінки еколого-економічного потенціалу передбачає відбір факторів, що можуть впливати на результуючий показник. Даний підхід передбачає оцінку можливих втрат (збитків) та розробку перспективних заходів щодо їх зменшення, що є основою для отримання даних необхідних для проведення більш повного кількісного аналізу. Якісний підхід передбачає виокремлення показників наявності та показників приросту. До показників наявності відносять: природоресурсний потенціал; техніко-технологічний потенціал; інформаційний та трудовий потенціал. До показників приросту слід віднести: економія витрат; отримання приросту доходу; збільшення прибутку підприємства.

Кількісні показники оцінки еколого-економічного потенціалу нафтогазового підприємства в свою чергу слід розмежувати на економічний та екологічний блоки [10]. До показників економічного блоку віднесемо: показники взаємозалежності результатів еколого-економічної діяльності підприємства; показники рівня використання відходів; показники рівня екологічних платежів; показники рівня реінвестування у природоохоронну діяльність; показники рівня мотивації природоохоронної діяльності. Показниками, які на нашу думку слід віднести до екологічного блоку є: показники екодеструктивного впливу на навколишнє природне середовище; показники екологічного рівня виробництва; показники екологічності продукції; показники шкідливого впливу виробництва на персонал.

Висновок. В статті уточнено дефініцію еколого-економічний потенціал нафтогазовидобувного підприємства. Охарактеризовано підготовчий, основний та заключний етапи оцінювання еколого-економічного потенціалу нафтогазових підприємств. Зазначено процеси, які притаманні кожному етапу оцінювання. Запропонована система показників обґрунтовується їх функціональною значимістю і характеризує взаємозв'язок екологічних і економічних процесів на нафтогазовому підприємстві. Ефект від реалізації еколого-економічного потенціалу має багатовимірний прояв для підприємства і включає не тільки прямий екологічний ефект, а й також економічний, ринковий, фінансовий, структурний, техніко-технологічний і соціальний ефекти.

Перелік посилань:

1. *Производственно-экономический потенциал и деловая активность субъектов предпринимательской деятельности : монография / А. Н. Асаул, М. П. Войнарченко, С. Я. Князев [та ін.] ; за ред. А.Н. Асаула. – СПб. : АНО ИПЭВ, 2011. – 321 с.*
2. *Бабина О. Е. Багатовимірність прояву результатів формування та реалізації екологічної складової потенціалу підприємства / О. Е. Бабина // Проблеми економіки. – 2013. - №1. – с. 197-204.*
3. *Волошина О. О. Екологічний потенціал у системі стратегічного управління еколого-орієнтованим розвитком підприємства / О. О. Волошина // Формування ринкових відносин в Україні. - № 6(145), 2013. – С. 183-186.*
4. *Приходько М. М. Управління природними ресурсами та природоохоронною діяльністю / М.М.Приходько, М. М.Приходько. – Івано-Франківськ.: «Фоліант», 2004. – 847с.*
5. *Голубець М. А. Экосистемология / М. А. Голубець– Л.: Поллі, 2000. – 264 с.*
6. *Беляєва Г. Е. Особливості моделювання та управління еколого-економічним потенціалом промислових підприємств (на прикладі вуглевидобувної галузі) / Г. Е. Беляєва // Вісник бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. - № 3(15). – С. 56-59.*
7. *Берлінг Р. З. Еколого-економічний потенціал підприємства, його суть та значення у виробничо-господарській діяльності підприємства [Текст] / Р. З. Берлінг // Вісник національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». –2011. – № 714. – С. 33–38.*
8. *Никитин В.Н. Эколого-экономический анализ: проблемы и методика проведения: [монография] / В.Н. Никитин. – М.: Палеотип, 2006. – 122 с.*
9. *Макарецькая Т.Д. Экологический потенциал как элемент стратегического планирования деятельности предприятий / Макарецькая Т.Д. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pac.by/dfiles/001582_756909_makareckaya_15.pdf*
10. *Степанюк Г. С. Еколого-економічний реінжиніринг виробничих процесів техногенно небезпечних нафтогазових підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Степанюк Галина Сергіївна. – Івано-Франківськ, 2011. – 245с.*

Стаття надійшла: 07.06.2015 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Бабич Д.В.

